

аспірант кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом
Національної академії державного управління при Президентові України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ РУХІВ ДО ВЗАЄМОДОПОМОГИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

У статті досліджується зарубіжний досвід залучення волонтерських рухів до вирішення соціальних проблем на місцевому рівні. У суспільствах з усталеною демократичною традицією взаємодія органів публічного управління з волонтерськими рухами дає змогу використовувати додаткові ресурси для надання соціальних послуг. Досягнення згоди, діалогу, співпраці, партнерства між органами місцевого самоврядування й волонтерськими рухами є надзвичайно важливим та актуальним завданням сучасного етапу історичного розвитку нашого суспільства.

Ключові слова: волонтерський рух, органи місцевого самоврядування, взаємодія, соціальна робота, децентралізація, територіальна громада.

Постановка проблеми. Глибокі політичні, економічні й соціальні перетворення, що відбуваються в Україні, обумовили актуалізацію проблеми забезпечення належного рівня життя громадян. В умовах децентралізації діяльність органів місцевого самоврядування потребує не лише постійного організаційно-правового вдосконалення, а й застосування нових підходів до підвищення якості надання соціальних послуг. Саме тому постає необхідність у пошуку й використанні малоодсліджених нематеріальних ресурсів розвитку територій, одними з яких виступають волонтерські рухи, широкі соціально-політичні та економічні функції, як на сьогодні є недостатньо дослідженими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення різних аспектів проблем розвитку волонтерських рухів долучалось багато вчених. Зокрема, питання розвитку волонтерства в соціальній сфері обґрунтовували О. Безпалько [1], П. Буасьє [2], Н. Заверико [8], А. Іванова [10], Ю. Пермяков [14, с. 72–86], Л. Полехіна [15]. Описом змісту, напрямів і форм волонтерської діяльності в суспільстві займались О. Решетніков [17, с. 4], А. Ходорчук [21], Е. Холостова [22], Р. Вайнола [3], Т. Голованова [6], Т. Друженко [7]. Правові основи діяльності волонтерства в Україні аналізувала С. Шиндаулетова [24]. Однак проблеми взаємодії волонтерських рухів з органами місцевого самоврядування в процесі організації соціальної роботи залишились поза увагою науковців або розглянуті фрагментарно.

Значущість вказаної проблематики обумовила вибір теми й об'єкта дослідження.

Мета статті. Метою роботи є дослідження зарубіжного досвіду залучення волонтерських рухів до вирішення соціальних проблем.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі децентралізації, а також процеси демократизації, розбудови громадянського суспільства й посилення значення місцевого самоврядування супроводжуються трансформацією суспільного життя, змінами в соціальній сфері. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [9] на органи місцевого самоврядування покладено відповідальність за виконання делегованих державою повноважень щодо створення відповідних і належних умов, які забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини як члена територіальної громади. У цьому контексті органи публічного управління беруть на себе обов'язок упровадження програм підвищення рівня життя населення, розвитку ринку праці, забезпечення мінімальної заробітної плати, здійснення заходів соціального забезпечення для тих, хто його потребує. Очевидно, що кількість, складність і терміновість проблем соціальної сфери, які потребують вирішення, зростає, тому виникає об'єктивна, обумовлена суспільно-історичним поступом необхідність залучення жителів територіальних громад до організації соціальної роботи на місцевому рівні. Пошук шляхів взаємодії органів місцевого самоврядування з різними суб'єктами, які здійснюють

соціальну підтримку незахищених категорій населення, спонукає до запозичення зарубіжного досвіду та визначається активною реалізацією євроінтеграційних прагнень України. Так, відомий теоретик у галузі соціальної політики й соціальної роботи М. Пейн наголошує, що громада як рівень соціальної роботи має особливу привабливість з огляду на можливості поєднання формальних і неформальних видів допомоги. Тому соціальна робота в громаді спрямовується на те, щоб посилити почуття приналежності до тієї чи іншої соціальної спільноти шляхом стимулювання зв'язків і контактів між організаціями, групами й індивідами всередині конкретної громади. Крім того, ученим висувається завдання надання допомоги у вирішенні проблем, що виникають у груп та індивідів усередині таких громад. Він виокремлює такі напрями соціальної роботи в громаді:

- координацію діяльності різних агенцій, які працюють у громаді;
- створення можливостей для членів громади брати активну участь у житті громади, у виробленні й реалізації тих рішень, які впливають на їх добробут;
- соціальне планування на рівні громади, яке має на меті аналіз соціальних умов, потреб членів громади з метою їх покращення та задоволення;
- розвиток системи допомоги в громаді, орієнтованої на створення добровільних груп, надання необхідних соціальних послуг як спеціалістам, так і членам громади, організацію груп самопомоги [16].

Британський практичний соціальний працівник та автор книг із соціальної роботи А. Твелвертріз вважає, що робота в громаді – це насамперед процес допомоги в організації колективних дій членів громади з метою поліпшення їх життя [19]. Подібну позицію займає також Г. Чейнен, яка розглядає роботу в громаді таким чином: «Активізація безоплатної, самомотивованої діяльності мешканців, що відображає або стосується сумісного життя чи умов мешканців цієї місцевості; вона також може містити в собі діяльність органів місцевої влади або інших дійових осіб, що мобілізує чи включає такі дії з боку мешканців» [23].

Безумовно, нові зовнішні та внутрішні виклики, які постають перед Україною на сучасному етапі розвитку, вимагають формування нової політики, яка відповідає б сучасним потребам розвитку територіальних громад. На нашу

думку, саме волонтерський рух (тобто добровільна неприбуткова діяльність, спрямована на надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги) є важливою формою самоорганізації місцевих громад. Безперечно, завдяки громадській активності мешканці територіальних громад мають змогу реалізовувати свої можливості щодо участі в удосконаленні владних відносин, прийнятті суспільно значущих рішень, розв'язанні нагальних проблем місцевого значення.

Значимість волонтерства у світовому вимірі підтверджується його визнанням ООН як суспільно-корисної діяльності на добровільній основі, яка має бути важливим складником будь-якої стратегії, націленої на вирішення проблем, особливо в таких сферах, як боротьба з бідністю, стійкий розвиток, охорона здоров'я, соціальна інтеграція, подолання соціальної нерівності й дискримінації. Відповідні положення Резолюції ООН та Рекомендація щодо підтримки волонтерського руху пропонують урядам усіх держав включити волонтерство в національні плани розвитку як компонент із досягнення цілей сталого розвитку [18].

На сьогодні волонтери більш ніж 100 країн світу об'єдналися у глобальний світовий рух, який стає більш впливовим. Так, у США кількість волонтерів складає близько 60% жінок, які присвячують волонтерській діяльності в середньому 3,4 год на тиждень, та близько 50% чоловіків, які присвячують волонтерській діяльності в середньому 3,6 год на тиждень. Громадяни Канади працюють волонтерами в середньому 191 год на рік, що є еквівалентом 578 тис. робочих місць із повною зайнятістю. У Франції в акціях волонтерських організацій беруть участь 19% дорослого населення (з них 60% – регулярно), віддаючи волонтерській діяльності більше 20 год на місяць. Кожен третій громадянин Федеративної Республіки Німеччина (22 млн осіб) є волонтером та присвячує праці у волонтерських асоціаціях, проектах і групах взаємодопомоги більше 15 год на місяць. У Південній Кореї вартість послуг волонтерства перевищує 2 млрд дол. на рік. Досвід роботи волонтером мають 26% громадян Японії, 48% із них упевнені в тому, що волонтерська праця є дуже корисною для особистого зростання та суспільства в цілому. 72% волонтерів Ірландії вважають, що вони виконують те, що ніколи не може бути зроблено оплачуваними робітниками. Загалом

кожного року волонтерською діяльністю охоплено понад 100 млн осіб дорослого населення планети [11].

У всьому світі волонтери з неурядових організацій часто стають авторами вдалих громадських проєктів, які згодом справляють значний вплив на місцеве самоврядування. Наприклад, у Польщі мешканці міст особисто беруть участь у формуванні місцевих бюджетів, вирішуючи, на які цілі витратити частину бюджетних коштів. Вплив на розподіл бюджету об'єднує людей, дає їм знання про місцеві фінанси та дає змогу реалізувати ті проєкти, яких люди найбільше потребують [5]. Процедура участі мешканців у розподілі витраток виглядає таким чином: спочатку жителі міст оголошують бажані проєкти (наприклад, будівництво велосипедних доріжок, ремонт тротуарів чи закупівлю обладнання для шкіл); потім офіційна влада й експерти перевіряють, чи не суперечать ці проєкти законам та чи правильно оцінено витрати на їх реалізацію; після затвердження проєктів відбувається загальне голосування мешканців, проєкти-переможці вносяться до бюджетів міст і далі реалізуються [12]. Особливістю волонтерського руху Франції, де до 20% дорослого населення беруть участь у добровільних ініціативах на постійній основі, є залучення волонтерів до роботи в місцевих органах влади, державних установах, навіть в органах поліції та громадської безпеки, посольствах і консульствах. Найбільш популярними напрямками є проєкти у сферах охорони здоров'я й реабілітації, боротьба з ізоляцією та дискримінацією, адаптація іммігрантів, освітні й культурологічні проєкти. Волонтерська діяльність Німеччини має свої особливості, відображені в законодавчих ініціативах. Так, з 1964 р. реалізується державна програма «Добровільний соціальний рік» (Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ), або Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ)), яка дає змогу німецькій молоді впродовж року здійснювати практичну діяльність у соціальній чи екологічній сферах, а з 2002 р. волонтерська діяльність зараховується як альтернатива службі в армії [4].

Безперечно, важливого значення, особливо в кризові періоди суспільного буття, набуває волонтерська діяльність, спрямована на зняття соціальної напруги шляхом підтримки найбільш знедолених категорій населення; забезпечення гідного існування громадян, які через об'єктивні обставини не здатні піклуватись про себе самостійно; попередження негативних тенденцій

державної соціальної політики, насамперед за рахунок оперативного реагування й надання ефективної адресної соціальної допомоги, що відповідає потребам і запитам конкретної людини, тощо.

На сучасному етапі вітчизняна волонтерська діяльність, а також результати її впровадження зумовлюють суцільне схвальне ставлення суспільства та довіру до неї. Так, за результатами загальнонаціонального опитування громадської думки, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Київським міжнародним інститутом соціології 8–20 жовтня 2015 р., 57% громадян бачать дедалі більшу готовність населення безоплатно приділяти свій час суспільно корисним справам, 60% населення зауважують про зростання готовності громадян України до пожертвування особистих коштів на корисні справи, 41% населення бачать більшу зосередженість людей на громадській діяльності, а 39% населення вважають, що за два останні роки громадяни беруть більшу участь у місцевих справах громади [13]. Також згідно з даними дослідження «Волонтерський рух в Україні», підготовленого «GfK Ukraine» на замовлення ООН в Україні, громадяни України надають велике значення волонтерському руху в розвитку суспільних процесів: 62% визнають роль волонтерів у змінах останнього року; 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру; 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковим складником громадянського суспільства [4].

На нашу думку, високі показники соціологічних досліджень щодо розвитку волонтерського руху в країні сформовані здебільшого через оперативність його реагування на нові для українського суспільства реалії, спроможність надання ефективних відповідей на виклики часу, здатність вирішення надзвичайно складних проблем, пов'язаних із підтримкою незахищених категорій населення. Наголошуючи на підвищенні ролі громадянського суспільства в різних сферах діяльності органів публічного управління, Президент України Указом «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 затвердив Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр., метою якої є створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами публічного управлін-

ня на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації й захисту прав і свобод людини та громадянина, задоволення суспільних інтересів із використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації, а стимулювання волонтерської діяльності є одним із завдань стратегічних напрямів [20].

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного аналізу зарубіжних волонтерських практик встановлено, що саме волонтерські рухи є тим дієвим ресурсом для органів публічного управління, який у змозі швидко й ефективно реагувати на виклики часу, залучаючись до підтримки найбільш вразливих верст населення. Обґрунтовано, що в суспільствах з усталеною демократичною традицією участь добровольців у реалізації конкретних цілей і завдань органів публічного управління дає змогу залучати додаткові людські, організаційні, фінансові й технічні ресурси для надання соціальних послуг, сприяти процесу децентралізації державного управління та підвищенню його якості. Тому оптимізація взаємодії органів місцевого самоврядування й волонтерських рухів, досягнення згоди, діалогу, співпраці, партнерства є надзвичайно важливим та актуальним завданням сучасного етапу історичного розвитку нашого суспільства.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з питанням вибору оптимальної моделі взаємодії системи органів місцевого самоврядування та волонтерських рухів, її формування в умовах конкретних територіальних громад.

Список використаної літератури:

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : [навч. посібник] / О. Безпалько. – К. : Логос, 2003. – 134 с.
2. Буасьє П. Первые годы Красного Креста / П. Буасьє. – М. : Международный комитет Красного Креста, 1994. – 154 с.
3. Вайнола Р. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р. Вайнола, А. Капська, Н. Комарова та ін. – К. : Академпрес, 1999. – 112 с.
4. Волонтерський рух в Україні: звіт дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gfk.com/ua/documents/presentations/report_vyshlisky.pdf.
5. Волонтерство та самоорганізація: світовий досвід // Ми – кияни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://issuu.com/kyany/docs/my_kyany_1_2015.
6. Голованова Т. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства/ Т. Голованова, Ю. Гапон. – Запоріжжя, 1996. – 134 с.
7. Волонтерство в соціальній роботі : [навч. посібник] / упор. : О. Главник, Н. Романова, Т. Друженко. – К. : Главник, 2006. – 126 с.
8. Заверико Н. Основи управління діяльністю волонтерів : [посібник для керівників волонтерських груп та програм] / Н. Заверико. – Запоріжжя, 2004. – 25 с.
9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 20–21. – Ст. 190.
10. Иванова А. Добровольческий труд: сущность, функции, специфика / А. Иванова // Социологические исследования. – 2005. – № 5. – С. 15–22.
11. Крапівіна Г. Світовий волонтерський рух: стан і статус / Г. Крапівіна // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1. – С. 73–76.
12. Лях Т. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми / Т. Лях // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 23(282). – Ч. 1. – С. 206–213.
13. Офіційний сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/jak-zminyuyetsjakraini_.htm.
14. Пермяков Ю. Некоторые аспекты добровольческой работы с детьми / Ю. Пермяков. – М. : Ин-т сравнит. политологии РАН, 2003. – 169 с.
15. Полехина Л. Волонтеры и волонтерское движение : сб. реферативных материалов / Л. Полехина, В. Данович, М. Чернова. – Днепропетровск, 1999. – 128 с.
16. Пейн М. Община как основа социальной политики и социальной идеи / М. Пейн // Взаимосвязь социальной работы и социальной политики. – М. : Аспект Пресс, 1997. – С. 44–62.
17. Решетников О. Организация добровольческой деятельности : [учеб.-метод. пособие] / О. Решетников. – М. : Фонд содействия образованию XXI века, 2005. – 258 с.
18. Recommendations on support for volunteering / General Assembly. Fifty-sixth session, 76th plenary meeting (5 December 2001). Agenda item 108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>.
19. Twelvvetrees A. Community Work / A. Twelvvetrees. – London : Macmillan, 1991. – 180 p.
20. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.
21. Ходорчук А. Соціальна робота в Україні: теорія та практика : [посібник для підвищ. кваліфіка-

- ції працівників соціальних служб для молоді] / А. Ходорчук. – К. : ДЦССМ, 2003. – 272 с.
22. Холостова Е. Технологии социальной работы : [учебник] / Е. Холостова. – М. : ИНФРА, 2001. – 400 с.
23. Чейнен Г. Из тени / Г. Чейнен. – Амстердам ; К. : Асоціація психіатрів України, 1997. – 127 с.
24. Шиндаулетова С. Проблемы правового регулирования волонтерской деятельности / С. Шиндаулетова. – Алматы : Фортесс, 2003. – 44 с.
-

Ивженко И. Б. Зарубежный опыт привлечения волонтерских движений к взаимопомощи на местном уровне

В статье исследуется зарубежный опыт привлечения волонтерских движений к решению социальных проблем на местном уровне. В обществах с устоявшейся демократической традицией взаимодействие органов публичного управления с волонтерскими движениями дает возможность использовать дополнительные ресурсы для предоставления социальных услуг. Достижение согласия, диалога, сотрудничества, партнерства между органами местного самоуправления и волонтерскими движениями является чрезвычайно важной и актуальной задачей современного этапа исторического развития нашего общества.

Ключевые слова: волонтерское движение, органы местного самоуправления, взаимодействие, социальная работа, децентрализация, территориальная община.

Ivzhenko I. Foreign experience of attracting volunteer movements to mutual assistance on local level

This article is about the foreign experience of the volunteer movement to solve social problems at the local level. Cooperation of public administration with voluntary movements, in societies with established democratic tradition, allows attracting additional resources for social services. The agreement, dialogue, cooperation and partnership between local authorities and voluntary movements are extremely important and urgent task of the present stage of historical development of our society.

Key words: volunteering, local governments, cooperation, social work, decentralization, local community.